

Eufemizacija dobi u hrvatskom jeziku

Miškulin, Ana Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:891814>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-11**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Pedagogije

Ana Marija Miškulin

Eufemizacija dobi u hrvatskom jeziku

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Mikić Čolić

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost / Katedra za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Pedagogije

Ana Marija Miškulin

Eufemizacija dobi u hrvatskom jeziku

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje filologija,

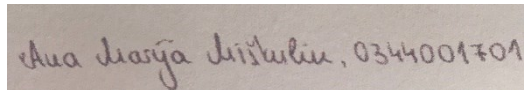
znanstvena grana kroatistika

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Mikić Čolić

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 10. rujna 2019.

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

U ovome se radu opisuje proces eufemizacije pri izricanju dobi u hrvatskom jeziku. Budući da je dob u današnje vrijeme postala gotovo tabuizirana, prisutnost eufemizama u različitim komunikacijskim situacijama sve je izraženija. Na početku se rada definira pojam eufemizama te se navode široka područja njihove primjene. Sljedeći je dio rada usmjeren na načine njihove tvorbe. Uz eufemizme definiraju se i disfemizmi, riječi suprotne eufemizmima kojima se signalizira izrazito negativan emocionalni naboj. Glavni dio rada čini analiza tvorbenih i semantičkih mogućnosti izricanja dobi u hrvatskom jeziku. U tom se poglavlju donose primjeri iz razgovornog jezika i s novinskih portala prikazujući uporabu eufemizama kojima se izriče dob u konkretnim situacijama. Cilj je ovoga rada opisati na koje se načine eufemizmima izražava dob u hrvatskom jeziku. Zaključuje se da se izrazi za dob nastali uporabom eufemizama mogu podijeliti na eufemistične izraze kojima je cilj izbjeći negativne konotacije, eufemistične „uzvisujuće“ izraze i disfemizme.

Ključne riječi: eufemizacija, izricanje dobi, disfemizmi

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Definicija i uloga eufemizama	2
3. Tvorba eufemizama.....	3
3.1. Fonetsko-silabičke promjene	3
3.2. Tvorbeni postupci	4
3.3. Leksička sredstva.....	4
3.4. Semantičke promjene	5
4. Disfemizmi	7
5. Izricanje dobi postupkom eufemizacije.....	8
5.1. Tvorbene mogućnosti izricanja dobi u hrvatskom jeziku.....	8
5.2. Semantičke mogućnosti izricanja dobi u hrvatskom jeziku	10
6. Zaključak	14
7. Literatura	15

1. Uvod

Uz ime i prezime, dob je jedan od osnovnih identifikacijskih podataka. Ona određuje različite „početke i završetke“ u životu svake osobe. U hrvatskom jeziku postoji nekoliko različitih načina izražavanja dobi: precizno, približno i izražavanje dobi uporabom raznih figurativnih izraza. U današnje je vrijeme potreba ljudi da se predstave u najboljem svjetlu sve veća što dovodi do osjetljivosti kada su godine u pitanju. U svakodnevnoj komunikaciji ljudi su počeli izbjegavati precizno izricanje dobi i posegnuli za uporabom čitavog spektra različitih figurativnih izraza. Možda i nesvjesno, u svakodnevnom su govoru vezano uz dob počeli dominirati eufemizmi kojima je cilj ublažiti „stvarno stanje“.

U ovome će se radu pobliže objasniti na koje sve načine eufemizmi određuju dob i u kojim su aspektima života posebno prisutni. Rad će započeti definiranjem eufemizama i pojašnjavanjem njihove uloge u procesu komunikacije. Nadalje će se navesti raznolika područja primjene eufemizama. Nakon upoznavanja s pojmom eufemizama, nešto će se više reći o načinima njihova nastanka koji uključuju fonetsko-silabičke promjene, tvorbene postupke, leksička sredstva i semantičke promjene. Predstavit će se i disfemizmi, pojmovi oprečni eufemizima kojima se izriče negativan stav o određenom pojmu ili pojavi. Glavni će se dio ovoga rada usmjeriti na načine izricanja dobi u hrvatskom jeziku uporabom eufemizama. Poblje će se objasniti i oprimjeriti tvorbene i semantičke mogućnosti izricanja dobi u hrvatskom jeziku iz kojih će biti vidljivo kolika je stvarna rasprostranjenost eufemizama u razgovornom, ali i publicističkom stilu.

2. Definicija i uloga eufemizama

Još su u pradavna vremena za čovjeka životno važna ili opasna područja poput religije, praznovjerja ili politike bila podvrgnuta cenzuri. Nesreća, bolest i smrt, prema vjerovanjima primitivnih plemena, predstavljala su kaznu za povredu svetosti stvari, mjesta ili osoba posvećenih bogovima. Bojeći se kazne, ljudi su počeli izbjegavati izravno imenovanje određenih stvari i pojava. I u današnje se vrijeme nerijetko poseže za ublaženim izrazima, tj. eufemizmima (Mikić 2009).

Eufemizam je riječ, izraz ili stilska figura koja nastaje kada se umjesto pravog izraza za nešto što se smatra nepristojnim, neugodnim, lošim ili nepovoljnim upotrijebi koja druga riječ ili izraz, čak i posve suprotna značenja, kojima je funkcija da ublaže ili uljepšaju pojavu o kojoj je riječ (*Hrvatska enciklopedija*)¹. Kuna (2007) eufemizme definira kao jezične oblike, riječi i fraze za kojima se u komunikaciji poseže kada valja zamijeniti nepoželjne i situaciji neprimjerene i neodgovarajuće riječi koje izravno upućuju na referenta te imaju konvencionalno neugodne asocijacije. Sličnu definiciju eufemizama daju i Allan i Burridge (1991) koji kažu da se eufemizmi koriste kao alternativa kojom se sprječava gubitak obraza, vlastitog ili tuđeg, uvredom obraza slušatelja ili koje treće strane. Bagić (2012) u *Rječniku stilskih figura* eufemizam svrstava u figure misli, a definira ga kao „ublaženi izraz koji zamjenjuje vulgarizam ili riječ koja označuje kakvu opasnu, šokantnu ili neugodnu pojavu“ (Bagić 2012: 119).

Područja su primjene eufemizama raznolika jer su oni kao jezična pojava izravno povezani s običajnim i etičkim normama, narodnom tradicijom i kulturom te konvencijom društvenog općenja. Bagić (2012) smatra da je proces eufemizacije osobito prisutan u govoru važnih pripadnika jezične zajednice te da je sama eufemizacija vjerni pratitelj procesa kulturacije društva. Jedinstveno mišljenje o uporabi eufemizama ne postoji, stoga je nekomu znak da osoba ima obzira za osjećaje sugovornika, a drugima pak ometaju snalaženje u stvarnosti i ukazuju na neodlučnost ili prijetvornost. S obzirom na to da prožimaju različite oblike privatne i javne komunikacije, postaje nemoguće ignorirati ih. Eufemizmi mogu biti znakom jezične elegancije, političke korektnosti, verbalne higijene, ali i sredstvo ideološke manipulacije: iskrivljavanja, krivotvorenja ili prikrivanja stvarnosti (Kuna 2007).

¹ Navedene definicije preuzete su s mrežnog izvora Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnji posjet 10. 7. 2019. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18566>

3. Tvorba eufemizama

U jezikoslovnoj je literaturi popis načina i postupaka u nastanku eufemizama prilično raznolik, a neki od njih nisu odgovarajući u hrvatskom jeziku te ih nije moguće jednostavno primijeniti ili su samo rubna pojava, stoga Kuna (2007) kao ključne postupke u eufemizaciji u hrvatskom jeziku izdvaja: fonetsko-silabičke promjene, tvorbene postupke, leksička sredstva i semantičke promjene.

3.1. Fonetsko-silabičke promjene

Fonetsko-silabičkim promjenama mijenja se ustaljeni slijed fonema (grafema) ili slogova unutar negativno obilježenih riječi ili izraza, pokušavajući zadržati što veću formalnu sličnost s početnim oblikom (Kuna 2007):

- a) zamjena jednoga fonema: *bora ti* – „boga ti“
- b) metateza – način koji je proširen uglavnom u srednjoškolskom i studentskom žargonu, a dolazi i do njegova prelijevanja u druge idiome u kojima je razumijevanje otežano, ovisno o tome je li kontekst redundantan: *tebra* – „brat(e)“; *zdapi* – „ženski spolni organ“.
- c) udvajanje slogova: ići na *pi-pi* – „pomokriti se“
- d) grafijska redukcija – kada se disfemizam (vulgarizam) piše tako da se ispuste svi grafemi osim prvog, prvog i drugog ili prvog i posljednjeg, a umjesto njih stavljaju se točke: *Idi u k...c!*; *P.... jedna!*
- e) akronimija – uzimanje prvih slova neke riječi pisanih velikim slovom: *AB* – „abortus“, ili početnih slova iz skupine izraza u psovkama: *Poslao ga je u PM.*

3.2. Tvorbeni postupci

Tvorbeni postupci podrazumijevaju dodavanje tvorbenih jedinica u svrhu eufemizacije, ali u tom slučaju ni dodatna značenja nisu u većem ili manjem stupnju isključena (Kuna, 2007):

- a) sufiksalna tvorba – način na koji je tvoreno najviše umanjena raznim sufiksima. Riječi dobivene na taj način dijelom su različitih idioma: *punašan*, *debeljuškast* – „debeo“; *tanana* – „mršava“; *vremešan* – „star“.
- b) prefiksacija – nekoliko prefiksa sudjeluje u tvorbi eufemizama, a prevladava dodavanje prefiksa *ne-*. Za takvom se tvorbom poseže pri označavanju dvojbenih moralnih i karakternih osobina ili činova: *neistina* – „laž“, *neaktivan* – „lijen“, *nedjelo* – „zločin“. Postoje i drugi prefiksi koji se rabe pri eufemizaciji, a koji imaju ulogu umanjivanja onoga što se u osnovnoj riječi kaže, a što nije u danom kontekstu poželjno ili vrijedno: *postariji* – „star“; *priglup* – „glup“; *omanji* – „nizak“.
- c) slaganje – čisto slaganje ili složeno-sufiksalna tvorba: *Svevišnji*, *Svemogući* – „Bog“; *tankoćutan* – „živčan“.

3.3. Leksička sredstva

Kuna (2007) u leksička sredstva kojima se služi pri tvorbi eufemizama ubraja modificiranje, pronominalizaciju, preuzimanje stranih riječi, preoznačivanje (neologizaciju) i ispuštanje riječi:

- a) modificiranje – podrazumijeva dodavanje pridjeva, priloga i čestica kojima je zadaća umanjivanje, dovođenje u sumnju ili potpuno nijekanje sadržaja koji je iskustveno, objektivno provjerljiv ili poznat u javnosti. Takvi su oblici svojstveni u privatnoj komunikaciji: *ugodno (elegantno) popunjen* – „debeo“, *tobožnji stručnjak* – „neznalica“.
- b) pronominalizacija – alternacija punoznačne riječi zamjenicom koja svoje leksičko značenje dobiva u govornoj situaciji ili u jezičnom kontekstu. Riječi umjesto kojih se zamjenice javljaju odnose se na dijelove tijela, seksualni odnos i fiziološke procese, a u

tekstu se mogu naći uz imenice općenita značenja: raditi *ono* – „seksualni čin“; dobila *ju* je prije tri dana – „menstruacija“, vidjeti *onu stvar* – „spolni organ“.

- c) preuzimanje stranih riječi – najčešći način eufemizacije jer su strane riječi u komunikacijskim situacijama manje opterećene negativnim asocijacijama. Taj postupak podrazumijeva navođenje tuđih riječi (pravopisno neprilagođenih), tuđica (pravopisno prilagođenih) te prilagođenica (naglasno, glasovno i sklondbeno prilagođenih riječi). Za pojam „prostitutka“ rabe se riječi stranoga podrijetla s različitim stupnjem prilagodbe: *call-girl; kurtizana; animir-dama; model; profesionalka*.
- d) preoznačivanje ili neologizacija – ovim se načinom imenuju dvojbene morale osobine, postupci ili društvene skupine koje društvo osuđuje u neformalnim situacijama. Prikriivanje se postiže jezičnim obratom, tj. riječ koja ima svoje značenje dobiva drugo, bez izravne veze s označenim referentom: *posuditi, očistiti* – „ukrasti“; *natenkiran* – „pijan“; *kapljica* – „alkohol“. Znak je eufemizacije i preinačivanje dijelova razgovornih fraza (najčešće psovki) koje sadržavaju jezično tabuizirane izraze: *U klinac; Pun mi je kufer svega*.
- e) ispuštanje riječi – jedan od načina u svakodnevnom govoru je i izostavljanje izraza religijskog podrijetla u uzrečicama, razgovornim frazama te vulgarizama u psovkaama: *O, sveti ...; Da mi je znati koji joj je ...; A u ...*

3.4. Semantičke promjene

Semantičke se promjene odnose na brojne postupke kojima se disfemizam nedoslovno, obilježeno preinačuje u izraz koji u konačnici ima novo značenje u hrvatskom jeziku. Takav način podrazumijeva velik broj retoričkih figura kojima se neugodni izrazi značenjski zamjenjuju, proširuju i sužavaju drugim riječima (Kuna 2007).

- a) metafora – u eufemizaciji metaforama često se poseže za uobičajenim, ustaljenim kombinacijama riječi koje pak odlikuje semantička nedjeljivost. Imenovanje fenomena neprimjerenih u društvu pomoću frazeologizama može biti pogodno jer se njihov sadržaj oslanja na iskustvene doživljaje pojedinca i kolektiva. Brojnost je eufemizama

tvorenih metaforama značajna, stoga gotovo da nema tematskog područja koje ne obuhvaćaju: *od biblijskih vremena* – „star“; *pričati bajke* – „lagati“; *zub vremena, jesen života* – „starost“; *biti zelen, kao rosa* – „mlad“; *škakljiva tema* – „neugodna tema“.

- b) metonimija – također jedan od ključnih postupaka u oblikovanju izraza za nova značenja. Za razliku od metafore metonimija podrazumijeva uporabu drugog izraza koji je značenjski povezan s prvim na temelju različitih odnosa zavisnosti i koji dijele bliske veze: *sijeda kosa* – „starost“; *imati drugog* – „ljubavnik“; *imati prazan džep* – „biti bez novca“; *srce je prestalo kucati* – „umrijeti“. Poseban je način metonimije antonomazija, odnosno stilska zamjena apelativa vlastitim imenom na temelju okolnosti ili osobine koja se prvotno veže uz ime: *Magdalena* – „bludnica“; *Casanova* – „ženskar“; *Juda* – „izdajnik“.
- c) perifriza – opisno imenovanje na temelju različitih asocijativnih veza s nepoželjnim izrazom ili onim čije bi spominjanje bilo neugodno, bolno ili štetno. Gledano sa sintaktičke strane, takvi se eufemizmi prepoznaju kao sintagme i rečenice. Tematski noseći izraz u perifrazi često je suprotnoga značenja od onoga što ga ima disfemizam: *zemlje u razvoju* – „siromašne zemlje“; *žena u blaženom stanju* – „trudnica“; *nestašica hrane* – „glad“; *osoba sklona tuđim stvarima* – „kradljivac“.
- d) antifraza – dvosmisleno izražavanje s većom ili manjom dozom ironije, pri čemu se rabe izrazi suprotnoga značenja. U razgovornom jeziku taj način obično prate promjena intonacije, različiti pokreti glave, lica i sl., a od jezičnih sredstava za naglašavanje suprotnosti koriste se čestice i prilozici: *zaista mudro, baš pametno* – „glupavo“; *kakav miris* – „smrad“. U toj se ulozi nerijetko pojavljuje i niječnica koja se piše odvojeno, pri čemu uvijek prati hiperbolične izraze: *ne pretjerano pametan* – „glup“.

4. Disfemizmi

I prosječni su govornici svjesni činjenice da riječi često nisu neutralne, nego sadržavaju jak, pozitivan ili negativan, emocionalni naboj. Pozitivno značenje eufemizama u binarnom je odnosu s negativnim značenjem, što je vidljivo iz činjenice da se svaki eufemizam može prometnuti u disfemizam, odnosno svoju suprotnost (Pasini 2015). Svaka od definicija disfemizma sadržava njegov odnos prema eufemizmu. Allan i BurrIDGE (1991) disfemizam definiraju kao izraz s konotacijama koje su uvredljive ili u odnosu na denotaciju ili u odnosu na slušatelja ili oboje te iz tog razloga zamjenjuje neutralan ili eufemističan izraz. Prema istim autorima u disfemizmima se osobe uspoređuju sa životinjama (*krava, konj, majmun*), karakteriziraju s pomoću riječi za pojedine dijelove tijela ljudi i životinja (*njuška, papak*), opisuju s pomoću riječi za osobe s mentalnim ili fizičkim oštećenjem (*idiot, imbecil*) ili pak opisuju s pomoću stereotipnih predodžaba o stanovnicima određenoga područja ili pripadnicima nacionalne skupine (*ciganin, šiptar, židov*). Disfemizme često upotrebljavaju pripadnici suprotstavljenih strana, primjerice pripadnici različitih političkih skupina (*komunjare, konzerve*). Pasini (2015) razliku između eufemizma i disfemizma objašnjava metaforom štita i oružja. Naime, eufemizam štiti od moguće uvrede i gubitka obraza (štit), a disfemizam napada i vrijeđa tuđi obraz (oružje). Oba se upotrebljavaju za imenovanje tabuiziranih predmeta te u određenom kontekstu imaju isto denotativno, ali posve različito konotativno značenje (Pasini 2015).

Glušac i Mikić Čolić (2018) pojam disfemizma objašnjavaju primjerom novinskog natpisa: „*Postariji* Nijemac glavna senzacija Wimbledona“. *Postariji Nijemac* u tom primjeru označava tridesetdvo godišnjeg tenisača, odnosno čovjeka u dobi koju se ne bi okarakteriziralo kao *(po)stariju*, no u kontekstu profesionalnog sporta za tridesete se može reći da su poodmakle godine. Riječ *postariji* u ovom se slučaju određuje kao disfemističan jer se njime ponajprije naglašava sumnja u sportsku vještinu, a potom i u dob sportaša.

5. Izricanje dobi postupkom eufemizacije

Dob je jedno od najvažnijih obilježja kojima se opisuje i određuje svako živo biće. Dob određuje sve važne prekretnice u životu poput polaska u školu, početak visokoškolskog obrazovanja, ženidbe i mnogih drugih. Uz ime i prezime, ona predstavlja osnovni identifikacijski podatak. U hrvatskom jeziku postoji čitav spektar mogućnosti izricanja dobi: precizno izražavanje dobi (*tridesetogodišnjak*), približno izražavanje dobi (*žena tridesetih godina*), uporaba figurativnih izraza za izražavanje dobi (*star kao Biblija*) (Glušac, Mikić Čolić 2018).

Glušac i Mikić Čolić (2018) istražile su i opisale načine izricanja dobi u različitim stilovima hrvatskog standardnog jezika te njihove pragmatičke učinke. Mogućnosti izricanja dobi navedene su autorice podijelile na sintaktičke, tvorbene i semantičke. S obzirom na to da su predmet ovoga rada eufemizmi, u nastavku će se analizirati tvorbene i semantičke mogućnosti izricanja dobi u hrvatskom jeziku.

5.1. Tvorbene mogućnosti izricanja dobi u hrvatskom jeziku

Pri izricanju dobi u hrvatskom se jeziku nerijetko koristi i tvorbeni materijal. Glušac i Mikić Čolić (2018) navode da će tumačenje tvorbene strukture primjera za dob biti potpuno tek ako se u obzir uzmu i stilske osobitosti tih riječi. Većini je pronađenih primjera izvor žargon, a uglavnom se radi o riječima pogrđnog značenja:

(1) *'Starkelja'* opljačkao šestu banku, ne mogu ga uloviti²

(2) *'Penzić'* postao balerina: Do smrti ću biti labudica!³

(3) *Senilac* za koga je bolje da ostane u Bosni.⁴

Izraz *senilac* uvršten je u *Hrvatski enciklopedijski rječnik* u značenju „stara osoba“, iako je žargonskoga podrijetla. „Tvorba novih riječi u žargonu slijedi tvorbene modele u općem jeziku te je tako većina pronađenih primjera nastala sufiksalsnom tvorbom, često u kombinaciji s

² Preuzeto 13. 7. 2019. s mrežne stranice <https://www.24sata.hr/fun/starkelja-opljackao-sestu-banku-ne-mogu-ga-uloviti-156594>

³ Preuzeto 13. 7. 2019. s mrežne stranice <https://www.24sata.hr/fun/penzic-postao-balerina-do-smrti-cu-biti-labudica-126293>

⁴ Preuzeto 13. 7. 2019. s mrežne stranice <https://m.24sata.hr/sport/sutra-samo-uz-24sata-navijacki-sat-ciro-ga-nikad-nece-skidati-370299/komentari?order=-popularity&page=5>

kraćenjem, koje je jedno od temeljnih tvorbenih postupaka u žargonu“ (Glušac, Mikić Čolić 2018: 81). Žargon predstavlja najživlji leksički sloj iz kojega se jedinice prelijevaju i u razgovorni stil, a tomu je tako zbog brzine kojom nastaju nove riječi u žargonu. Kao dokaz te tvrdnje može se uzeti primjer *penzić* koji je u početku bio žargonski pogrdni naziv za umirovljenika (*penzionera*), a danas je neutralan izraz proširen u općoj uporabi. Glušac i Mikić Čolić (2018) smatraju da je širenju tog oblika zasigurno pridonijela i njegova ekonomičnost. Riječi *babuskara* i *babetina* također su nastale sufiksalsnom tvorbom, no ti su primjeri sufiksacijom (sufiksima *-uskara* i *-etina*) izgubili funkciju označavanja rodbinske veze ili dobi te se njima češće izražavaju karakterne ili fizičke osobine:

(4) Lepa Brena u badiću: Jedni je hvale, a drugi je prozvali 'smežuranom *babetinom*'.⁵

Osim izricanja starije životne dobi, sufiksima su tvoreni i brojni izrazi koji označavaju mlađu životnu dob poput *pubertetlije* ili *balavca*:

(5) Od neuglednih *pubertetlija* do istesanih ljepotana.⁶

(6) Gianna se rastaje: Ivica je *balavac*, često me vrijeđao.⁷

Oba navedena primjera mogu biti shvaćena kao disfemizmi, iako označavaju pripadnike mlađe dobi jer imaju negativan prizvuk – izrazom *pubertetlija* referira se na mladenačko doba obilježeno „vladavinom hormona“ i buntovnim ponašanjem, dok izraz *balavac* može biti shvaćen dvojako – kao osoba mlađe životne dobi ili kao osoba starije životne dobi koja se ne ponaša u skladu sa svojim godinama.

Izrazi *vremešan* i *postariji* ubrajaju se u one koji nemaju pogrdno značenje. *Postariji* ujedno predstavlja i jedini izraz koji nije nastao sufiksalsnom, nego prefiksalsnom tvorbom:

(7) *Vremešna* gospođa T. dobila je 'nove noge'.⁸

(8) *Postarije* češke balerine glavna su atrakcija Europe.⁹

⁵ Preuzeto 24.7.2019. s mrežne stranice <https://www.tportal.hr/showtime/clanak/lepa-brena-u-badicu-jedni-je-hvale-a-drugi-je-prozvali-smezuranom-babetinom-foto-20170824>

⁶ Preuzeto 29.7.2019. s mrežne stranice <http://24sata.info/sport/fudbal/233090-video-od-neuglednih-pubertetlija-do-istesanih-ljepotana.html>

⁷ Preuzeto 29.7.2019. s mrežne stranice <https://www.24sata.hr/show/gianna-se-rastaje-ivica-je-balavac-cesto-me-vrijeao-182722/komentari?order=-popularity&page=2>

⁸ Preuzeto 24.7.2019. s mrežne stranice <https://www.24sata.hr/junior/vremesna-gospoa-t-dobila-je-nove-noge-417095/galerija-386933?page=1>

⁹ Preuzeto 24.7.2019. s mrežne stranice <https://www.24sata.hr/ostalo/postarije-ceske-balerine-glavna-su-atrakcija-europe-80590>

Za razliku od pogrđnih primjera poput *babuskare* ili *babetine*, ili pak disfemističnog *postarijeg Nijemca*, u posljednja dva primjera riječ je o stilskom postupku eufemizacije, odnosno o „upotrebi ublaženih izraza kojima se nastoji izbjeći moguća uvreda sugovornika preciznim isticanjem njihovih godina“ (Glušac, Mikić Čolić 2018: 82). Izraz *postariji* koji je upotrijebljen u različitim kontekstima (*postariji Nijemac* i *postarije češke balerine*) primjer je koji pokazuje da eufemizmi nisu univerzalna jezična kategorija jer su podložni različitim interpretacijama ovisno o izvanjezičnom kontekstu (Glušac, Mikić Čolić 2018).

5.2. Semantičke mogućnosti izricanja dobi u hrvatskom jeziku

Značajan se dio jezičnog korpusa može protumačiti isključivo semantičkim pomacima i promjenama na koje utječu izvanjezične okolnosti. U današnjem su društvu mladost i vitalnost postali imperativi što je dovelo do novih pristupa tumačenju čovjekove dobi. Uz pojam *kronološke dobi* sve se češće govori o *subjektivnoj dobi*. Kaliterna-Lipovčan, Prizmić-Larsen i Šakić (2002: 897–898) subjektivnu dob tumače kao pokazatelj „koliko se starom osoba osjeća, izgleda i ponaša, s kojom dobnom skupinom se identificira te koliko bi stara željela biti, neovisno o njezinoj kronološkoj dobi“. Različita istraživanja pokazuju da velik broj odraslih osoba, posebno u zapadnjačkim individualističkim kulturama, sebe doživljavaju mlađima u odnosu na kronološku dob. Većina ljudi u svojim dvadesetim godinama osjeća se jednako starima ili nešto starijima, ali oni stariji od 30 u pravilu se osjećaju mlađima u odnosu na svoju kronološku dob, što potvrđuje da razlika između subjektivne i kronološke dobi s godinama raste (Novoselić, Tucak Junaković 2014). Precizno izricanje dobi u takvom je društvenom okruženju postalo nepoželjno, na što je jezik „odgovorio“ eufemizmima. Nastanak eufemizama reguliraju dva mehanizma: metafora i metonimija (Glušac, Mikić Čolić 2018). „Metaforička promjena značenja podrazumijeva razumijevanje jedne domene izvanjezičnog iskustva pomoću druge (drukčije) domene. To je preklapanje konvencionalno i dio je ljudskog konceptualnog sustava“ (Glušac, Mikić Čolić 2018: 83). Metaforom su nastali mnogobrojni primjeri koji označavaju životnu dob poput *zlatnih/najboljih godina*, *sumraka/večeri/sutona života*, *jeseni života*, *cvijeta mladosti*:

(9) *Zlatne godine*: Žene iznad 50 godina starosti nikad se nisu bolje provodile.¹⁰

¹⁰ Preuzeto 25. 7. 2019. s mrežne stranice <http://24sata.info/magazin/zanimljivosti/24313-zlatne-godine-zene-iznad-50-godina-starosti-nikad-se-nisu-bolje-provodile.html>

(10) Zdravko Mamić: Kupit ću Miši stan da uživa u 'jeseni života'.¹¹

U navedenom primjeru dijelovi života shvaćaju se pomoću dijelova godine, odnosno godišnjih doba, te se izrazom *jesen života* sugerira na zadnji dio života (starost). Jednako je tako s primjerima *sumrak/večer/suton života* koji označavaju posljednji dio dana (života).

(11) Provjerite odmah: 24 znaka da više niste u cvijetu mladosti!¹²

Cvijet mladosti izrazito je čest izraz kojim se u jeziku na slikovit način želi dočarati najbolji dio mladenačkog života. Osim *cvijeta*, za izricanje dobi služi se i drugim dijelovima biljke stoga se nerijetko čuje da je netko mlad kao *pupoljak* ili *zelen* (nije dozrio):

(12) Dražesni pupoljak riječki: Ante je hrabro slijedio svoje snove.¹³

U primjeru (12) riječ je o osamnaestogodišnjem riječkom cvječaru čija se mladost u naslovu teksta prikazala metaforom pupoljka koja se u tom kontekstu pokazala izrazito prigodnom.

Drugi je mehanizam koji regulira nastanak eufemizama metonimija. Prema Bagiću (2012) metonimija je figura riječi kojom se jedna riječ zamjenjuje drugom na temelju njihove logičke bliskosti, vremenske ili prostorne povezanosti. Za razliku od metafore koja povezuje različita područja, metonimijski prijenos događa se unutar istog područja, a najčešće je riječ o konvencionalnim vezama koje nastaju kao posljedica jezične ekonomije.

Glušac i Mikić Čolić (2018) za primjer metonimije u službi eufemizacije navode *sijede vlasi* ili *sijedjeti* u značenju „starjeti“. U tom se primjeru jedan dio (kosa) uzima kao oznaka za staru osobu, dakle „dio za cjelinu“. Metonimijom se mogu tumačiti i izrazi *veteran* u značenju „starije osobe“ te *junior* u značenju „mlađe osobe“:

(13) Je li tata Emil zabrinut što *junior* ljubi 17 godina stariju Niku?¹⁴

¹¹ Preuzeto 25. 7. 2019. s mrežne stranice <https://www.24sata.hr/sport/uzivo-iz-maksimira-od-13-sati-mamic-o-simunicu-kartama-232850>

¹² Preuzeto 25. 7. 2019. s mrežne stranice <https://ezadar.rtl.hr/lifestyle/3233517/provjerite-odmah-24-znaka-da-vise-niste-u-cvijetu-mladosti/>

¹³ Preuzeto 29. 7. 2019. s mrežne stranice <https://www.24sata.hr/news/drazesni-pupoljak-rijecki-ante-je-hrabro-slijedio-svoje-snove-464838>

¹⁴ Preuzeto 29. 7. 2019. s mrežne stranice <http://www.novilist.hr/Scena/Showbiz/Je-li-tata-Emil-zabrinut-sto-junior-ljubi-17-godina-stariju-Niku>

Izraz *veteran* može se razumjeti dvama metonimijskim pomacima:

a) iskustvo za starost:

(14) Novak Đoković nije izdržao; evo kako se našalio na račun *veterana* Ive Karlovića.¹⁵

b) starost za stariju osobu:

(15) Vojni *veteran* (100) je zvijezda u Rusiji, svi žele selfie s njim.¹⁶

Za razliku od prethodno navedenih eufemističnih izraza kojima se na uljudan način izražava starija životna dob, izrazi *fosil* ili *gerijatrija* smatraju se disfemizmima:

(16) Baldwin: Prebio bih Hanka da nije tek ljudi starac i ljigavi *fosil*.¹⁷

(17) *Gerijatrijski* bal vampira klanja se kumrovečkom Beelzebubu.¹⁸

Riječ je o znanstvenim, odnosno medicinskim terminima koji su generalizacijom značenja postali pogrdni izrazi za osobe starije životne dobi.

Poseban način metonimije – antonomazija, odnosno stilska zamjena osobnim imenom temeljena na osobini koja se uz to ime veže, vidljiva je u idućem primjeru:

(18) Ljuti Karlović: Pilić je *metuzalem* i 'hater'.¹⁹

U ovom slučaju riječ *metuzalem* predstavlja disfemističan izraz za izrazito staru osobu, a potječe iz Biblije: „*bibl.* sin Henohov, doživio je 969 i tako postao legendarni najdugovječniji čovjek“ (Hrvatski jezični portal).²⁰

Glušac i Mikić Čolić (2018) smatraju da se izrazi za dob koji su nastali promjenom značenja, prema svojoj funkciji, mogu podijeliti u tri skupine. U prvu bi se skupinu ubrojili eufemistični izrazi koji za cilj imaju izbjeći negativne konotacije izazvane preciznim izricanjem dobi. U tu

¹⁵ Preuzeto 29. 7. 2019. s mrežne stranice <https://www.tportal.hr/sport/clanak/novak-dokovic-nije-izdrzao-evo-kako-se-nasalio-na-racun-veterana-ive-karlovica-20190311>

¹⁶ Preuzeto 29. 7. 2019. s mrežne stranice <https://www.24sata.hr/news/veteran-100-koji-ne-propusta-vojni-paradu-na-crvenom-trgu-628637>

¹⁷ Preuzeto 29. 7. 2019. s mrežne stranice <https://www.24sata.hr/show/baldwin-prebio-bih-hanka-da-nije-tek-ludi-starac-i-ljigavi-fosil-280376>

¹⁸ Preuzeto 29. 7. 2019. s mrežne stranice <https://kamenjar.com/gerijatrijski-bal-vampira-klanja-se-kumroveckom-beelzebubu/>

¹⁹ Preuzeto 19. 7. 2019. s mrežne stranice <https://www.tportal.hr/sport/clanak/ljuti-karlovic-pilic-je-metuzalem-i-hater-20120124>

²⁰ Navedene definicije preuzete su s mrežnog izvora Hrvatski jezični portal. Zadnji posjet 29. 7. 2019. Dostupno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1plXhg%3D&keyword=Metuzalem

se skupinu mogu ubrojiti izrazi *zlatne/najbolje godine*, *sumrak/večer/suton života*, *sijede vlasi*, *cvijet mladosti*. Drugoj bi skupini pripadali eufemistični izrazi koji se nazivaju „uzvisujućima“. Takav je izraz primjerice *veteran* čija upotreba u kontekstu izricanja dobi sugerira prestiž. Trećoj bi skupini pripadali disfemistični izrazi kao što su *fosil* i *gerijatrija* kod kojih je do izražaja došla ludička funkcija, a za cilj ima duhovitu i domišljatu komunikaciju.

6. Zaključak

Izreći dob u hrvatskom jeziku moguće je na nekoliko načina: izravno (*tridesetdvogodišnjak*), približno (*čovjek tridesetih godina*) i uporabom različitih figurativnih izraza koji su već okamenjeni u frazemima (*u cvijetu mladosti*). Treći način, tj. opisno izricanje dobi, najučestaliji je u razgovornom stilu, ali primjere je moguće pronaći i u novinskom stilu koji se sve manje suspreže u uporabi eufemiziranih izraza. Eufemizmima se „čuva obraz“, stoga postaju sredstvom *zaštite* u jeziku. U vrijeme kada je čak i dob postala tabu tema, počelo se izbjegavati konkretno imenovanje, stoga će se u međusobnoj komunikaciji češće čuti da je netko *vremešan*, nego da ima osamdeset godina. Taj primjer slijedi i novinski stil, ali u njemu je ipak pronađen veći broj disfemizama. Oni predstavljaju opreku eufemizmima i služe izricanju negativnih (uvredljivih) konotacija.

7. Literatura

1. Allan, Keith; Burrige, Kate, 1991. *Euphemism & Dysphemism: Language Used as a Shield and Weapon*. Oxford: Oxford University Press.
2. Bagić, Krešimir, 2012. *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb.
3. Glušac, Maja, Mikić Čolić, Ana, 2018. *Damu se ne pita za godine – izricanje dobi u hrvatskom jeziku*, u: *Jezik i njegovi učinci*, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Zagreb, str. 75–86.
4. Hrvatska enciklopedija, *Eufemizam*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnji posjet: 10. 7. 2019. Dostupno na:
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18566>
5. Hrvatski jezični portal, *Metuzalem*. Zadnji posjet: 29. 7. 2019. Dostupno na:
http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1pLXhg%3D&keyword=Metuzalem
6. Kaliterna-Lipovčan, Ljiljana, Prizmić-Larsen, Zvezdana, Šakić, Vlado, 2002. *Subjektivna dob, životno zadovoljstvo i zdravlje*. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja 11., 6, str. 897–908.
7. Kuna, Branko, 2007. *Identifikacija eufemizama i njihova tvorba u hrvatskom jeziku*. *Fluminensia* 19., 1, str. 95–113.
8. Mikić, Ana. 2009. *Strategija eufemizacije i stereotipi o ženama u hrvatskoj književnosti*, u: *Lingvistika javne komunikacije: Sociokulturni, pragmatički i stilistički aspekti*, Zagreb – Osijek: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera, str. 15–23.
9. Novoselić, Marija, Tucak Junaković, Ivana, 2014. *Odnos između subjektivne dobi i nekih sociodemografskih značajki, osobina ličnosti i zdravlja*. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja 23., 3, str. 489–509.
10. Pasini, Dinka, 2015. *Eufemizam i disfeminizam lice su i naličje iste medalje*. Hrvatski jezik 2., 1, str. 1–5.